

על ז' באדר יום פטירת משה

אפרים יצחקי

מקובל שמשה רבנו נולד ונפטר בז' באדר. בעניין זה רוצים אנו בדיון שלפנינו להידרש לעניינים אחדים:

1. מניין שמשה נולד ונפטר בז' באדר, הרי תאריכים אלו אינם כתובים בתורה?
2. האם לידתו ופטירתו היו בשנה פשוטה, או שמא בשנה מעוברת?
3. אם מדובר בשנה מעוברת, האם פטירתו הייתה באדר א' או שמא באדר ב'?
4. בין כך ובין כך, באיזה חודש עלינו לציין את פטירתו בשנה מעוברת, האם באדר א' או באדר ב'?
5. מתוך כך נוכל לברר, איך לשמור יום זיכרון של אדם שנפטר בשנה פשוטה, האם באדר א' או אולי באדר ב'?
6. ומכאן, מי שנולד בשנה פשוטה, האם יגיע למצוות באדר א' או באדר ב'?

א. המקור שמשה נולד בו? באדר ונפטר בו מובא בתלמוד (קידושין לח ע"א):

מנין שבשבעה באדר מת? שנאמר: (דב' לד ה) וימת שם משה עבד ה', וכתוב: ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום, וכתוב (יהו' א א): ויהי אחרי מות משה עבד ה', וכתוב: 'משה עבדי מת ועתה קום עבורי, וכתוב: 'עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים תעברו את הירדן, וכתוב (יהו' ד יט): ויהעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון. צא מהן שלשים ושלשה ימים למפרע, הא למדת, שבשבעה באדר מת משה. ומנין שבשבעה באדר נולד משה? שנאמר (דב' לא ב): ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא, שאין ת"ל היום, מה ת"ל היום? מלמד, שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, שנאמר (שמי' כג כו): את מספר ימיך אמלא.

רש"י מסביר על אתר: ויבכו בני ישראל - שלשים יום עמדו בערבות מואב לבכי ומשנצטוו יהושע להסיען הכינו להם צדה לדרך ג' ימים ובשלישי עברו את הירדן דכתוב בעוד 'שלשת ימים' וכתוב 'בעשור לחדש הראשון'. צא שלשים ושלשה למפרע - והן עשרה דניסן ועשרים וגי דאדר למפרע והוא שבעה באדר ו' ימים עברו ממנו ועשרים ושלשה הרי כ"ט שאדר חסר הוא".

האבל על מות משה נמשך שלושים יום. מיד לאחר מכן נצטוו בני ישראל להכין צידה לדרך, וזאת עשו במשך שלושה ימים, ובתום שלושת הימים עברו את הירדן. כלומר, ממות משה עד מעבר הירדן עברו שלושים ושלשה יום. את הירדן עברו בעשור לחדש הראשון¹ - ניסן; אם נספור לאחור שלושים ושלשה יום מיי בניסן, נגיע לז' באדר. מתוך זה נובע, שיום מיתתו של משה היה בחודש אדר הסמוך לניסן. במילים אחרות, או

1. יהו' ד יט: ויהעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו.

שאותה שנה הייתה שנה פשוטה או שהייתה מעוברת, ומשה נפטר באדר ב'.

במדרש שמות רבה ישנו דיון בענייננו מנקודת ראות אחרת [שמות רבה (שנאן) פרשה א א כד]:

ר' חנינא בר פפא אמר: אותו היום (של הנחת משה ביאור והצלתו) כ"א בניסן היה (=שביעי של פסח). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מי שעתיד לומר לפניך שירה על הים ביום זה - ילקה ביום זה במים? ר' אחאי בר חנינא אמר: אותו היום ששה בסיון היה (=שבועות), אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: מי שעתיד לקבל תורה ביום זה מהר סיני יטבע במים? איתיביה: בז' באדר נולד משה. על דעתיה דמאן דאמר בוי בסיון הושלך משה ליאור - ניחא שמשבעה באדר עד ששה בסיון יש שלושה חדשים (שנטמן). אלא למאן דאמר בכ"א בניסן לא ניחא! אותה שנה מעוברת היתה, רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם - תלתא ירחין חשיב להון.

לפי ר' חנינא בר פפא, משה נולד בשנה מעוברת בז' באדר א'; ואילו לפי המסורת, משה נולד בשנה פשוטה, שכן משה נולד בשנת 2369 לבריאה; אם נשליך את חוקי הלוח העברי הקבוע לזמנו של משה, כאילו היה נהוג אז, נקבל ששנת 2369 הייתה שנה פשוטה.² אולם שנת פטירתו של משה, שהיא 2489 לבריאה,³ הייתה שנה מעוברת, ומתוך שברור שמשה נפטר באדר הסמוך לניסן, ניתן להסיק שמשה נפטר באדר ב'.

ב. ישנה מחלוקת לגבי היום בשבוע שבו נפטר משה:

בכתבי הגאונים, כגון רב שר שלום, מובא שמשה נפטר בשבת אחה"צ, לכן אומרים צידוק הדין [צדקתך צדקי]. גם בסידור רב סעדיה גאון (עמי

2. לפי חילוק של 19 שנה.

3. כידוע, משה חי 120 שנה.

קכב) נכתב כך: "ורבים ממנו קוראים אחרי תפילת מנחה בשבת את שלושת הפסוקים האלה 'וצדקתך צדק...'. וזה יפה, והוא מפני שאומרים כי משה רבינו נפטר באותו זמן. ולכן צוו תז"ל שנלמד בו אבות, והמתנדב מוסיף קנין תורה ויראת חטא".

בזוהר מצויים דברים דומים [כרך ב (שמות), פרשת תרומה, דף קנו עמוד א]:

משה אסתלק מעלמא בההוא שעתה דצלותא דמנחה דשבת בשעתא דעת רצון אשתכח, ובההיא שעתא רעוא הוה לעילא וצערא לתתא... תלתא אינון דאסתלקו מעלמא בהאי זמנא וכלהו כלילן במשה, חד משה נביאה מהימנא עלאה וחד יוסף צדיקא וחד דוד מלכא, בגיני כך תלת צדוקי דיני הכא חד איהו דיוסף זכאה קדים לכל הני ודא איהו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה וגוי דא יוסף דאיהו בלחודוי כהררי אל ככלהו טורין עלאין, וחד משה נביאה מהימנא ודא איהו דכתיב (תהי עא) וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות בגין דאיהו נטיל לכל סטרין ימינא ושמאלא, וחד איהו דוד מלכא ודא איהו דכתיב (שם קיט) צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת.

לעומת המובא לעיל, סוברים חלק מן הראשונים, שמשם רבנו נפטר ביום שישי אחה"צ:

בתוספת למנחות ל ע"א (ד"ה 'מכאן ואילך כתב יהושע') נכתב כך:

מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה פירש רב שר שלום גאון על שנפטר משה רבינו באותה שעה לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה משום דאמריי חכם שמת כל בתי מדרשות שבעיר בטילין. וקשה דהא כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודרשינן היום מלאו ימי ושנותי ואם בשבת מת אייכ כתב היום מערב שבת, ויש לתמוה דכתב על העתיד?... ועוד קשה דבסדר עולם משמע דבשבעה באדר שמת

משה בו ערב שבת היה דקתני ואחר הפסח בעשרים ושניים סבבו את העיר כל אנשי המלחמה הקף פעם אחת ויהי ביום השביעי וישכימו בבוקר וגוי רבי יוסי אומר יום שבת היה והשתא משהתחילו לסבב לו בכ"ב בניסן א"כ יום שביעי שהיה שבת כ"ח בניסן היה ומדכ"ח בניסן שבת שבעה באדר ערב שבת, מ"ר.⁴

המרדכי (פסחים לז), מוסיף על דברי התוספות הני"ל:

ועוד דקאמר בספרי, ביום שנפטר משה רבינו עליו השלום כתב י"ג ספרי תורה אחד לכל שבט ואחד שהיה מונח בארון. ואם היה שבת היאך היה כותב?

דברי המרדכי דלעיל מסתמכים על מדרש תנאים לדברים א א:

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וכי לא דבר משה אל כל ישראל אלא אלה בלבד, והלא כל התורה כתב משה שני (לא ט) ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי. וכי תורה אחת כתב והלא שלוש עשרה תורות כתב, שתיים עשרה לשנים עשר שבטים ואחת לשבטו שללוי שאם ביקש אחד מן השבטים לעקור דבר אחד מן התורה יהא שבטו שללוי מוציא תורתו ומגיהה מתוכו.

דעה זו יותר מתאימה ללוח העברי הקבוע שלנו, לפיו ז' באדר לעולם לא יחול בשבת בשנה פשוטה, וגם לא באדר א' ולא באדר ב' בשנים מעוברות.

מעניין שז' באדר גם בשנה פשוטה וגם באדר ב' בשנה מעוברת יחול לעולם כמו יום רביעי של סוכות (שבשנה שלאחריו), ואולי העניין קשור למנהג ההולכים לפי מנהגי הקבלה, שיום רביעי של סוכות הוא האושפיזין של משה.⁵

4. מפי רבנו. ראה א"א אורבך, בעלי התוספות, עמ' 24.

5. מנהג ההולכים לפי הקבלה לשנות את סדר האושפיזין, לאחר אברהם יצחק ויעקב מכניסים את משה, ואילו יוסף הופך להיות שיש, וזאת מסיבות קבליות, שזו אחת מהן.

ג. ישנה מחלוקת באשר לחשיבותם של חודשי אדר א' ואדר ב' שבשנה מעוברת: מהו החודש העיקרי, ומהו החודש שנוסף. בספר מנהגים למהרי"ל (הלכות שמחות) נכתב כדברים האלה: 'מת אביו ואם באדר איזה אדר מתענין. מהר"י סג"ל השיב בתשובה יום שמת בו אבא מנהגא דיליה להתענות באדר הראשון. וראיה מפטירת מרע"ה דאותו יום נהוג עלמא באדר הראשון. ופטירתו סמוך לניסן כדמוכח מלי יום אבל משה ספ"ק דקידושין, וכן פירש לעיל'.
וכך אומר בעל המשנה ברורה על שולחן ערוך (או"ח סימן תקפ"ו), שאמנם ישנה מחלוקת בין האחרונים, באיזה אדר להתאבל על מותו של משה, אך נוהגים באדר א'.

ד. בעניין יום זיכרון ישנה מחלוקת בשו"ע בין המחבר ובין הרמ"א: בשולחן ערוך, אורח חיים (סימן תקסח) נכתב כך:

כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר, והשנה מעוברת, יתענה באדר ב'. הגה: ויש אומרים דיתענה בראשון (מהרי"ל ומהר"י מינץ), אם לא שמת בשנת העיבור באדר שני דאז נוהגים להתענות בשני (ת"ה סימן רצ"ד-רצ"ה); וכן המנהג להתענות בראשון, מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין).

ר' יוסף קארו סובר, שאדם שנפטר באדר של שנה פשוטה, בשנה מעוברת יש לשמור את יום הזיכרון באדר ב'; הוא מוכיח זאת מפורים, שהרי את פורים אנחנו חוגגים באדר ב', ולא באדר א', ומכאן שאדר האמתי הוא אדר ב'. לעומת זאת, הרמ"א סובר שיש לקיים את יום הזיכרון באדר א', כי הוא האדר האמתי, שהרי בזמן חז"ל לא ידעו אם השנה תתעבר, ויאין עוברין על המצוות, ולכן קיימו באדר א' את כל מה

6. בז' באדר וכ"ו - ובשנה מעוברת יש דעות בין האחרונים ועיין בפ"ע וסוגין דעלמא להתענות בראשון.

ששייך לאותו חודש, ואם התעברה השנה, לא חזרו על אותן המצוות; ואין פורים הוכחה, כי את פורים צריך לקיים סמוך לניסן כדי להסמיך גאולה לגאולה, וזאת משתי סיבות:

א. להסמיך גאולה לגאולה כפשוטה.

ב. תענית אסתר ותחילת ההצלה של פורים היו אמנם בפסח, לכן יש להסמיך את שתי הגאולות.

הרמ"א מסכם ואומר, שהמחמירים ישמרו את יום הזיכרון בשני האדרים.

ה. בעניין בר מצווה, לכל הדעות, מי שנולד בשנה פשוטה נעשה בר מצווה באדר ב'. וכך נכתב בהגהות מרדכי על יבמות (סי' קטו): יוגם על עסק קטן אשר הגיע ל"ג שנה אם חודש העבור בכלל אם לאו. נ"ל דודאי מן המנין... לכן נ"ל דכל דלעניין כל דבר שבקדושה הן לתפילה והן לזימון אין משלים עד שיהא בן י"ג שנה וחודש העבור בכלל. כך סובר גם הב"י, או"ח סי' נ"ה.

בשולחן ערוך אורח חיים סימן נה מובאת ההלכה כך: 'לעולם הוא קטן עד שיביא ב' שערות אחר שיהיה בן י"ג ויום אחד, ושנת העיבור בת י"ג חדשי. ומוסיף הרמ"א: הגה: יומי שנולד באדר ונעשה בר מצווה בשנת העיבור, אינו נעשה בר מצווה עד אדר השני (תשובת מהר"י מינץ סי' ט"ו/ט).

עניין זה נלמד ממותו של משה, שהרי הוא מת באדר ב' ונולד בשנה פשוטה, ורק באדר ב' מלאו שנותיו. כלומר, בעניין גיל הולכים עפ"י שנת חמה.